

Вільгельм Гауф

КАЗКОВІ ІСТОРІЇ

ДЛЯ ДІТЕЙ
ТА ЇХНІХ БАТЬКІВ

ілюстрації

Шарля Альберта Берталя
та Карла Офтердинґера

Казки Гауфа займають чільне місце серед таких шедеврів світового казкарства, як казки братів Грімм та «1000 й одна ніч», і належать до абсолютної класики цього жанру.

Талановитий та різносторонній оповідник Вільгельм Гауф залишив світові великий літературний спадок. Помер він молодим, від тифу. Уже після смерті письменника вийшло три альманахи казок, романи та поеми.

Проте саме казки та романи зробили Гауфа всесвітньо відомим письменником. Чудові містичні, інколи страшні, а деколи й сумні казки пронизані духом Сходу та вдало позбавлені надмірної пишноти, властивій творам цього жанру. Власне кажучи, Гауф — один з тих небагатьох авторів, котрий зумів перетворити нудні легенди про злидарів та привидів, котрі карають пихатих вельмож та лиходіїв, у яскраві шедеври світової літератури. Саме тому твори Гауфа цікаві не лише дітям, а й дорослим.

Ця книга — перше повне видання казок В. Гауфа, які побачили світ ще в далекому 1869 році.

В одному далекому, проте надзвичайно гарньому королівстві, бо у ньому, так принаймні оповідають легенди, повсюди вічнозелений сад, а сонце ніколи не ховається за небокрай, жила і навіть тепер владарює велика королева, яку звати Фантазія. Сотні років щедро та сповна обдаровує вона тих, кого вважає своїми підданими, бо

КАЗКОВІ ІСТОРІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЇХНІХ БАТЬКІВ

вони визнають її владу, поважають і люблять Фантазію. Щедрість королеви безмежна, доброта — безкрайня, їх вистачає не тільки на жителів свого королівства, а й за його межами. Отож у всій королівській красі, вічно молода, прийшла вона й до нас, на Землю, бо розповіли Фантазії, що люди живуть тут у сумній серйозності й постійно лише сутужно працюють. Щедра володарка принесла для нас усіх найкрасивіші дари свого королівства. Пішла Фантазія по Землі, пройшлась її лугами та полями, й одразу ж люд, продовжуючи тяжко працювати, повеселішав, залишаючись серйозним. Щоби стали ми щасливішими, послала Фантазія нам своїх дітей, не менш красивих та милих, аніж їхня ненька.

Якось прийшла Казка — найстарша донечка королеви-матері — до Фантазії. Помітила матусю, що чогось сумує її донька, котра саме на Землі гостювала. Видалося королеві, що у Казки навіть оченята заплакані.

— Що сталося, донечко? — запитала. — Відтоді, як ти повернулась із Землі, сумна якась і пригнічена. Не розкажеш мамі, що таке тобі учинилося?

— Ой, матусю, — відповіла Казка, — я давно б розповіла причину свого суму, якби не знала, що й тобі від цього журби додасться.

— Кажі сміливо, доню, — попросила королева, — сум-журба — тяжкий камінь, та гнітить лише тоді, коли самотужки його нести, а для двох тягар набагато легший. Разом узявшись, можна відсунути його геть з дороги.

— Якщо така твоя воля, то слухай, матусю, — зітхнула Казка. — Знаєш, як люблю я людей, радо йду навіть до найбідніших. Посидимо годинку після роботи, відпочиваємо та у розповідях час коротаємо. Радісно вони мене зустрічають, вітають і з усміхом та полегшенням з обійстя випроводжають. Проте так було лише колись, а тепер настали сумні часи!

— Бідолашна, — пожаліла королева доньку й погладила по щоці, котрою збігла сльозинка від жалю, — але перебільшуєш децю, ну хіба ні?

— Повір, матусю, усе саме так і є. Я серцем чую. Більше не люблять вони мене. Повсюди, де прийду, зустрічають байдужо, ніде мені не раді.

ВІЗИТ КОРОЛЕВИ

Навіть дітки, котрих я так люблю, сміються з мене та, немовби зовсім дорослі, відвертаються.

Фантазія підперла голову рукою і, роздумуючи, замовкла.

— А чому так сталося, Казко? — мовила нарешті. — Чому люди на Землі змінилися?

— Річ у тому, що люди на дорозі, котра від тебе до Землі веде, розумну сторожу виставили. Ці спритники усе, що від тебе надходить, розглядають і перевіряють. Коли з'явиться щось таке, яке їм не до вподоби, — піднімають дикий гвалт і зацьковують до смерті або ж такої неслави поширять, що люди у твоєму посланні більше не бачать любові, не мають ані іскри довіри. Дуже цим розумним вартовим на слово вірять. Ох, наскільки краще моїм братам! Нікому до снів діла нема! Ніхто з учених мужів їх не перевіряє. І вистрибують вони по Землі весело та безтурботно. Приходять до людей уві снах і навіюють лише таке, що серце веселить і око тішить!

— Легкодумні та вітряні твої брати, — усміхнулася Фантазія. — А ти — моя улюблениця. Тож немає причини їм заздрити. А цих вартових я добре знаю. Люди мають слухність, що їх поставили. Час од часу з'явиться пустобрех-шалапут і робить вигляд, наче від мене прибув. А він хіба що з високої гори нас та й бачив.

— Але чому я, твоя рідна донька, маю через тих пустобрехів страждати?.. — розплакалася Казка. — Якби ти тільки чула, як вони з мене сміялися, казали, що стара та не сучасна! Погрожували взагалі більше до себе не пускати.

— Це як, мою доньку не пускати?! — вигукнула королева й аж почервоніла від гніву. — Але знаю, знаю, звідки вітер віє. Це все зла сестра з двоюрідних. То її рук справа. Вона нас оббріхує.

— Мода? Не може цього бути! — вигукнула Казка. — Вона завжди така дружелюбна...

— Еге ж, вона така, а ще підступна й облудна, — і далі сердилася Фантазія. — Але наперекір їй роби своє далі, доню. Хто хоче творити добро, має не покладати рук.

КАЗКОВІ ІСТОРІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЇХНІХ БАТЬКІВ

— Але мамо! А якщо вони не пустять мене до себе? Якщо відштовхнуть або від поширеної неслави відвернуться від мене люди, або ж, зневажену, поставлять десь у кутку пилюкою припадати?

— Якщо старші, котрих Мода надурила, перестануть тебе цінувати, звернися до маленьких. Малеча — справжні мої улюбленці. Це їм я через твоїх братів-снів надсилаю найгарніші сни-картинки. Та що там сни! Часто я сама до них прилітаю. Обійму їх, розцілую і граюся у гарні ігри. Малюки добре мене знають. Просто не відають мого імені. Ох, як часто я спостерігала, що ночами всміхаються вони до моїх зірочок, а коли побачать на небі мої пухнасті баранчики-хмаринки — від радості аж у долоньки сплескують. І навіть коли подорослішають, продовжують мене любити, і я допомагаю тоді любим дівчаткам плести кольорові віночки. А нестримні хлоп'ята відразу смирнішають, коли сяду коло них на вершечку високої гори та й вибудовую з клубчастого туману далекі блакитні гори, високі замки та блискучі палаци, з багряних вечірніх хмарин — відважних лицарів на конях і нескінченні колони пішого війська.

— О, діти, вони справді гарні! — захоплено вигукнула Казка. — Так, це те, що треба. Я ще спробую прийти до них.

— Так, донечко, — мовила королева, — йди до них. Проте перед тим, давай, одягну тебе так, щоб і діткам ти сподобалась, і дорослі тебе не цуралися. Отож одягну тебе в альманах.

— У мене буде вбранням альманах? Ой, соромлюсь я так перед людьми хизуватися.

Проте королева кивнула служниці, й та принесла тендітне платтячко-альманах. Воно було розшите блискучими нитками та прикрашене гарними фігурами-персонажами.

Покоївки заплели волосся гарної Казки у довгі коси, взули її в золоті сандалі, а потім одягнули на неї і приготовлену суkenочку.

Скромна Казка потупилась і навіть не сміла глянути у дзеркало. Зате мама задоволено подивилася на неї і, зрештою, обняла її.

— А тепер іди до них, — звернулася до маленької. — Відсилаю тебе, благословляючи, а коли зневажатимуть тебе та спробують насміхатися,

ВІЗИТ КРОЛЕВИ

тоді повертайся до матусі. Може, наступні покоління, котрі будуть ближчими до природи, відкриють тобі свої серця.

Ось що сказала королева Фантазія донечці Казці. Відтак Казка опустила на Землю та боязко підійшла до вартових-науковців. Ох як тріпотіло від хвилювання її серденько! Коло воріт, що вели на Землю, Казка скромно опустила очі, щільно закуталась у красивий одяг і невпевнено пішла до брами.

— Ану стій! — прозвучав суворий низький голос. — Стороже, нумо перевірте, новий альманах прийшов!

Казка здригнулася, почувши той непривітний голос. До неї підійшло багато старших панів, моторошних із вигляду. Вони втупились у Казку й настовбурчили гострі пера-самописці їй назустріч. Вийшов один з моторошного натовпу та грубо вхопив Казку за підборіддя.

— Струнко, пане-добродію альманах! — наказав. — Та в очі мені дивися. Тоді й побачимо, гідний ти до чогось чи ні!

Почервоніла Казка, підняла голову та, розплющивши чорні очі, блиснула ними.

— Та це ж Казка! — вигукнули здивовано вартові й зареготали на повний голос. — А ми гадаємо, що то за чудо таке до нас прийшло! Ти чого так пишно вдягнулася?

— Матуся Фантазія так мене вирядила, — відповіла Казка.

— Ага, то вона так хоче нам очі замилити, контрабандою тебе провести! Нема чого! Забирайся звідси! — навперебій заводала сторожа й виставила у бік Казки гострі пера-самописці.

— Та я тільки діточок провідаю, — попросила Казка. — Дозвольте мені до них пройти?

— Хіба мало таких прибуд до наших дітей приходять? — вигукнув один з охоронців. — Вони навчають діток лише усіляких дурниць!

— Ану, нехай покаже, що вона сьогодні нам принесла! — запропонував інший.

— Так, так, — хором обізвались інші, — розкажи нам, що знаєш, але хутко, не маємо на тебе багато часу.

КАЗКОВІ ІСТОРІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЇХНІХ БАТЬКІВ

Казка простягнула руку й накреслила вказівним пальчиком у повітрі силу-силенну різних знаків. Знаки склалися, розходились, і ось перед глядачами почали вимальовуватися барвисті рухливі марева з людей у різнокольоровому вбранні, довгі вервечки витягнутих караванів, чудові коні, лицарі у лискучих обладунках, прикрашені пишними перами на шоломах та коштовностями на щитах і латах, наметові містечка серед барханів пустелі, усіляке птаство й вітрильники на розбурханих плесах морів-океанів, тихі та непорушні ліси і галасливі ринкові площі й недільні вулиці, запруджені святково вдягненим людом, запеклі битви та мирлюбні кочівники на верблюдах.

Казка так поспішала продемонструвати усе своє багатство, що не зауважила, як вартові один за одним позасинали. Вона квапилася малювати пальчиком усе нові й нові казкові картини, коли до неї підійшов якийсь добрий чоловік та спинив, узявши за руку.

— Глянь, любя Казочко, — звернувся до неї, — нема їм діла до твоїх барвистих історій, — та вказав на сторожу, яка спала мертвим сном. Проходь спокійно браму, то вони й не помітять, що ти в нас у гостях. Можеш непоміченою весело гуляти нашим краєм, ходити нашими стежками-дорогами. Йди зі мною, приведу тебе до своїх діток. У моїй господі знайду тобі тихе та зручне місце. Живи у мене, а сини й доньки разом із друзями приходитимуть до тебе після уроків погратися, твої оповідки послухати. Підеш до мене?

— О, з радістю піду за тобою, докладатиму всіх зусиль, щоби діткам було зі мною весело й цікаво!

Добрий чоловік радо кивнув їй та, взявши за руку, допоміг переступити через ноги стражників, які спали. Усміхаючись, роздивилася Казка довкола, а потім шмигнула через розчахнуту браму на Землю.

Караван

Новажно ступаючи один за одним, довгою вервечкою розтягнувся по безкрайній пустелі караван з верблюдів та коней. Пустеля була такою безмірною, що хоч куди глянь — тільки піски та дюни, синє небо над ними, і так аж до самого небокраю. Уже здалеку було чути белемкання дзвонів на верблюдах та дзвякання срібної упряжі на конях. Потім караван, невидимий у густій куряві, підходив ближче до подорожнього, і, якщо вряди-годи здійсмався короткочасний вітерець та розганяв куряву, — очі разив відблиск коштовної зброї в охорони та світло-яскравого одягу на ній. Саме таким і побачив караван чолов'яга, котрий верхи вигулькнув з-за бархана десь збоку й правив навпростець до людей і тварин.

Незнайомиць сидів на прекрасному арабському скакунові, без сідла, проте на попоні, помереженій яскраво-червоною ремінною упряжжю зі срібними дзвіночками. На голові у скакуна тріпотів прегарний плюмаж із пір'я чаплі, зібраного в пучок. Вершник мав вигляд, порівняно з розкішню свого коня, не менш пишний: на голові — сніжно-білий тюрбан, щедро обшитий золотом, одягнутий у яскраво-червоні каптан та просторі шаровари, а на поясі — кривий меч зі щедро інкрустованим коштовним камінням руків'ям. Чалму незнайомиць намотав так низько, що було видно лише, як виблискують чорні очі з-під волохатих брів.

Усе це разом з довгою бородою та викривленим, мов дзьоб у хижого птаха, носом надавали незнайомцю відчайдушно-дикого вигляду. Коли той наблизився кроків на п'ятдесят до передніх вершників з охорони каравану, то пришпорив коня острогами і вже за якусь мить опинився мало не впритул до них.

Самотнього вершника посеред безмежної пустелі зустріти надзвичайно незвично, тож сторожа каравану, підозрюючи пастку чи засідку, наїжилася йому назустріч списами.

«Та ви чого?! — вигукнув незнайомец, побачивши таку войовничу гостину. — Невже вирішили, що я самотужки на караван нападатиму, га?»

Засоромлені вершники попіднімали списи в небо, а їхній ватаг, похитуючись у сідлі, повільно наблизився до незнайомця та спитав, чого він бажає.

— Кому належить цей караван? — поцікавився незнайомец.

— У каравану нема одного власника, — відповів начальник сторожі. — Багаті купці зібралися разом і повертаються з Мекки¹ додому.

¹ Місто в Саудівській Аравії, центр світового паломництва мусульман.

КАРАВАН

А ми супроводжуємо їх, бо тут розбійний люд частенько подорожнім шкодить.

— То веди мене до купців, — забажав незнайомець.

— Зараз — не вийде, — відповів ватаг охорони, — ми маємо їхати не зупиняючись аж до місця привалу, а самі добродії купці десь за чверть години за нами. Але як забажаєш їхати зі мною, то доїдемо до місця привалу і станемо на обід відпочити, от тоді зможу виконати твоє бажання.

Незнайомець не відповів. Мовчки вирушив з передовим загonom охорони поруч їхнього ватага, тільки витягнув приторочену до ремінної зброї попони довжелезну люльку та запахав клубами диму. Ватаг почувався трохи ніяково, бо незнайомець так і не відрекомендувався, отож було незрозуміло, як до нього звертатися. А як тоді бесідувати дорогою? Однак запитати прямо про ім'я ватага не наслідився. Він спробував розпочати розмову, кажучи: «Гарний у вас тютюн», «Але

й легко ваш коник іде»... Але незнайомець лише буркав у відповідь: «Ага», «Так і є» — отже, розмова ніяк не клеїлася.

Зрештою вони дісталися до місця, запланованого для привалу на обід. Ватаг розставив зі своїх людей охорону, а сам залишився з незнайомцем, чекаючи на караван. Важко чалапаючи, мимо пройшли тридцять нав'ючених верблюдів та озброєні погоничі. Після них наблизилися гарні коні, на котрих сиділи ті п'ятеро багатих купців, власників каравану. Вони виявилися чоловіками у літах. Точніше сказати, такою була більшість із них, бо п'ятий видавався значно молодшим од решти. І не тільки молодшим, а й жвавішим і веселішим. Завершували караван багато верблюдів та в'ючних коней. Зібравшись усі разом, нап'яли намети і, знявши поклажу з тварин, розставили їх навкруг. У самому центрі привалу височів великий намет із шовку. Саме в нього і повів ватажок охорони несподіваного гостя. Коли вони, відкинувши важку попону, котра слугувала дверми, зайшли усередину, то побачили там усіх п'ятеро купців, які повсідалися, підібгавши під себе ноги, на в'язаних і розшитих золотом подушках. Чорношкірі раби саме розносили їжу та напої.

— Кого це ти нам привів? — здивовано вигукнув молодший з купців, звертаючись до начальника охорони.

Перш ніж ватаг спробував щось пояснити, обізвався незнайомець:

— Мене звати Селім Барух. Я родом з Багдада. Під час хаджу¹ до Мекки мене перестріли та полонили розбійники. Три дні тому мені вдалося потай утекти з їхнього табору. Великий пророк відкрив мені вуха, і на четвертий день мого скитання пустелею я почув у далині дзвіночки вашого каравану, ось так, вирушивши на звук, і натрапив на вас. Дозвольте мені перейти через пустелю у вашому товаристві! Якщо дасте прихисток достойному, повірте мені, коли прийдемо до Багдада, щедро вам віддячу, бо я — племінник самого великого візира.

Чоловікові, котрий назвався Селімом, відповів найстарший з купців: «Селіме Баруху, — мовив він, — ласкаво просимо у затінок нашого

¹ Ходіння на прощу до Мекки і Медіни, що мусульмани вважають подвигом благочестя.

КАРАВАН

намету. Для нас велика радість прихистити тебе у себе. Насамперед сядь, випий та поїж із нами».

Селім Барух сів до купців та розділив з ними трапезу. Коли обід закінчився, раби прибрали посуд і принесли люльки з довгими цибухами й турецький шербет¹. Присутні тривалий час сиділи мовчки, лише спостерігаючи за клубками синюшного диму від їхніх люльок. Як він розходився колами, сходився знов і, зрештою, танув у повітрі. Наймолодшому з купців стало нудно, і він перервав мовчанку:

— Ось так мовчки сидимо вже третій день: з коня за стіл, а згодом знову в сідло, ні, щоб чимось цікавішим зайнятися. Мені страшенно нудно. Я звик після обіду подивитися на танцівниць або ж музику та спів послухати. Друзі, не запропонуєте чогось такого, щоби краще час згаяти?

Четверо старших купців і словом не обізвалися: пахкали клубками диму з люльок та, видавалося, думали про щось надзвичайно важливе. Пропозицію молодшого нараз підтримав незнайомець:

— Із вашого дозволу, панове, маю пропозицію. А саме: щоразу, коли робитимемо привал та спочиватимемо, один з нас міг би розповісти іншим якусь байку. Ось так цікаво могли б ми час у подорожі проводити.

— Мудро кажеш, Селіме Баруху, — обізвався Ахмет, так звали найстаршого з купців. — Пристаньмо на його пропозицію.

— Безмежно радий, що вам сподобалася моя скромна ідея, — відповів йому Селім. — Аби переконатися, що вона того варта, послухайте мою історію. Я буду першим оповідачем.

Зацікавлені й задоволені п'ятеро купців підсунулися ближче до нього, а сам Селім сів посередині утвореного кола.

Раби розлили холодний шербет і понабивали люльки своїх господарів свіжим тютюном. Після того принесли жаринки з вогнища, щоб їх розпалити. Селім, проте, відклав люльку вбік, зробив добрячий ковток шербету, пригладив довгу бороду й почав:

Отже, послухайте історію каліфа-лелеки...

¹ Східний прохолодний фруктовий напій.

Зміст

Візит королеви. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	5
Караван. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	11
Казка про каліфа-лелеку. <i>Переклад з німецької Олександра Олеся</i>	16
Історія про корабель проклятих. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	29
Історія про відрубану руку. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	43
Визволення Фатьми. <i>Переклад з німецької М. Іванова</i>	62
Маленький Мук. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	80
Гаданий принц. <i>Переклад з німецької М. Іванова</i>	104
Александрійський шейх та його раби. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	129
Карлик ніс. <i>Переклад з німецької М. Іванова</i>	139
Про лайдака, котрий нічого не бачив, та все знав. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	169
Новомодний іноземець. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	180
Історія Альманзора. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	211

ЗМІСТ

Заїзд у Шпрессарті. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	228
Легенда про ламаний гріш гульден. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	236
Холодне серце. <i>Переклад з німецької М. Іванова</i>	263
Пригоди із Саїдом. <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	286
Стінфольська печера. Шотландська легенда <i>Переклад з німецької Р. Матієва</i>	321
Холодне серце (продовження). <i>Переклад з німецької М. Іванова</i>	352